

սույէ եւ կամ մատուրներուն ձայն հանել կուտայ, որով ընկերութենէն ձանձրանալը ամենուն կը-
յայտնուի :

4. Երբոր զինքը նստելու հրամցընեն, ամենէն
լաւ արողը կընտրէ, քաշկըռտելով կըբերէ եւ
ուրիշներուն արգելք եղող տեղ մը կըղնէ :

5. Մէկու մը հետ խօսած ժամանակը կերթայ
քիբը կըմտնէ ու շնջովը երեսը կըլեցընէ : Ան-
դադար ճրագին առջեւէն կանցնի կըղառնայ, եւ
կամ կերթայ ղիմացը կընստի ու ամենուն լոյսը
կըխափանէ :

6. Յանկարծակի ճրագը մէկուն աչքին կըմօ-
տեցընէ կամ կըհեռացընէ :

7. Քովի կեցողին երեսն ի վեր փչելով ճրագը
կըմարէ :

8. Ձեռքը քթախոտի բուփ որ անցնի, կըբա-
նայ կըփչէ ու աչքը քթախոտով կըլեցընէ :

9. Կրակն անանկ կըփչէ որ աչքդ՝ վրադ
գլուխդ մօխրով ու ծխով կըլեցընէ :

10. Ախոռ կերթայ ու վրան գլուխը հոտեցընե-
լով վեր կեցէ, բոլոր տունը զարշահոտութեամբ
կապականէ :

11. Մագերը քովինին աչքը խորելու պէս կը-
մօտենայ անոր :

12. Քովիններուն վրայ կըկորընի ու չմտածեր
որ զանոնք կըյոգնեցընէ :

13. Քովինները կըհրէ կըհրմըշտըկէ : Տան մէջ
քայլած ժամանակը սաստիկ ուժով կըկոխէ ու
ոտքին անախորժ ձայնովը զամենքը անհանգիստ
կընէ :

14. Առանց զգուշութեան կան կարասեաց վրայ
կորընելով զանոնք կաւրէ կամ կաղտոտէ :

15. Ուրիշի առջեւ անդադար բարձր ձայնով
քիբը վեր կըքաշէ, ասղին անղին կամ կրակի
վրայ կըբքնէ ու բնաւ չմտածեր որ կընայ ղիմա-
ցինին սիրտը խառնուիլ :

16. Պատուհանէն վար կըբքնէ, ջուր եւ ուրիշ
բան կընետէ ու չմտածեր որ կընայ անցնողներէն
մէկուն գլուխը գալ :

17. Ուր որ կըմտնէ դռները բաց կըբողու, եւ
միշտ ետեւէն մէկը պէտք է որ զանոնք գոցէ.
չգիտեր որ մարդ դռները գտածին պէս պէտք է
բողու, բաց գտաւ նէ՝ բաց, գոց գտաւ նէ՝ գոց :

18. Խօսակցութեան մէջ ամենեւին գէշ ու
սխալմիտալ խօսելէն չզգուշանար :

19. Շէնքով շնորհքով բարեւ տալ անգամ չգի-
տեր. բարեւ տամ ըսելով շանը բաքին վրայ կը-
կոխէ, քովի կեցողը կըհրէ, արողը կըշրջէ եւ
կամ ետին կեցող տղան գետին կըձգէ :

ԲԱՆԱԼԻ ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԵԱՅ .

(Շարադարութիւն. Տես էջ 18, 43, 67.)

Ինչէն է որ բաց տեղ փռուած լաթերը աւելի
շուտ կըջորնան քան թէ գոց սենեկի մը մէջ
փռուածները :

— Վասն զի հովէն կաւուրի կերթայ բաց լաթե-
րուն խոնաութիւնը, եւ շոգիացումը ղիւրաւ
կըլլայ :

Ինչո՞ւ համար է որ շոգիացումը խիստ շուտ
կըլլայ բարձր լեռներու վրայ :

— Վասն զի բարձր լեռներուն օդը աւելի նոսր
է քան թէ դաշտերուն երեսի օդը :

Ինչէն է որ երբեմն անտառի մը ծառերուն
տակի խոտերը դաւար մնացած կըլլան, մինչդեռ
անղին դաշտերուն մէջի կամ բաց լեռներուն
վրայի խոտերը չորցեր են :

— Վասն զի Ա., ծառերուն բարձր ճիւղերն ու
տերեւները չեն բողուր որ արեւը հոն զարնէ եւ
շոգիացումը սաստկանայ .

Բ., ծառերուն տերեւները այնպէս կըծածկեն
տակի խոտերն որ այն տեղի օդը դժուարաւ կը-
փոխուի, եւ գրեթէ միշտ լեցուն է խոնաութեամբ :

Ինչէն է որ խորունկ ձորերը, շտեմարանները
եւ ուրիշ գետնափոր տեղուանք միշտ խոնաւ են :

— Վասն զի Ա., արեւուն ճառագայթները
անոնց մէջ չեն զարնէր .

Բ., անոնց մէջի օդը դժուարաւ կըփոխուի .

Գ., Այն օդը միշտ շոգիով լեցուն է :

Ինչէն է որ պարտիզպաններուն այլ եւ այլ բու-
սոց վրայ դրած ապակիէ անօրներուն տակի հողը
խոնաւ կըլլայ, մինչդեռ անոնց քովերուն հողը
չոր ու փխրուն է :

— Վասն զի ապակին ջրողուր որ գետնին շո-
գիացմամբը եւ մանաւանդ մէջի բոյսերուն ար-
տաշնջութեամբը ձեւացած գոլորշին դուրս ելլէ :

Ինչէն է որ ամառները շատ անգամ ջրամբար-
ները կըցամքին :

— Վասն զի անոնց ջրոյն շոգիացումը շուտ
շուտ կըլլայ՝ Ա., արեւուն ճառագայթից տաքու-
թենէն .

Բ, ջրին ցամքելովը. Գ, օդոյն անօսրանալովը :
Ինչէն է որ շատ անգամ ամառ ատեն ճահիճ-
ները, լճակները, վտակները եւ ուրիշ ջրոտ
տեղեր կը ցամքին :

— Վասն զի անոնց ջրերը մեկդիէն շոգի կը-
դառնան ու մեկայ կողմանէ անձրեւով չեն նորո-
գուիր :

Շոգիացումը ինչ փոփոխութիւն կը պատճառե-
այլ եւ այլ նիւթոց մէջի ջերմութեանը վրայ :

— Շոգիացեալ հեղանիւքը՝ շոգի տուող նիւ-
թոյն տաքութեան մէկ մասը ինքը կը ծծէ :

Թէ որ մատիդ ծայրը բրջեա բերնովդ ու օդին
մէջ բռնես, ինչո՞ւ համար ցրտութիւն կ'իմանաս :

— Վասն զի բուքը խիստ շուտով շոգի կը դառ-
նայ, շոգին ալ մատին տաքութեան մէկ մասը
կը ծծէ՝ իրեն կը քաշէ, անով պաղութիւն կը պատ-
ճառի :

Ինչէն է որ կաշիիդ վրայ քիչ մը երբ որ դնես՝
սաստիկ ցրտութիւն կ'իմանաս :

— Վասն զի երբը խիստ շուտ կը շոգիանայ եւ
շատ ջերմութիւն կը ծծէ, անով սաստիկ ցրտու-
թիւն կը պատճառի :

Երբոր մարդուս մարմնոյն մեկտեղը բորբո-
քումն եղած է, երբը ջրէն ինչո՞ւ լաւ է տաքու-
թիւնը առնելու համար :

— Վասն զի աւելի բոջական ըլլալով՝ աւելի
ալ շատ տաքութիւն կը քաշէ :

Այրուքի մը վրայ երբ որ դնելը ինչո՞ւ համար
աղէկ է :

— Վասն զի երբը խիստ շուտ կը շոգիանայ,
շոգիացումն ալ այրուքին տաքութիւնը կը տանի :

Ոտքերնիս կամ հագուստնիս քաց եղած ատենը
ինչո՞ւ կը մըսինք :

— Վասն զի ոտքի ամաններուն ու հագուստնե-
րուն խոնաւութիւնը շուտ մը կը շոգիանայ, եւ
այն շոգիացումը մեր մարմնոյն տաքութեան մէկ
մասը կ'առնէ կը տանի, անով կը մըսինք :

Մեկուն ոտքը կամ հագուստը բրջուելով՝ ինչո՞ւ
հարբուխ կը ըլլայ :

— Վասն զի շոգիացմամբ մարդուս մարմնոյն
երեսէն այնչափ ջերմութիւն կ'ելլէ որ անոր սովոր-
ական տաքութեան աստիճանը շատ կը պակսի,
ուստի մարդուս առողջութիւնն ալ կ'ալլայի :

Ինչո՞ւ համար վնասակար է քաց սաւաններու
մէջ կամ քաց լաքերով քնանալը :

— Վասն զի լաքերուն քացութիւնը շոգի դառ-

նալու համար՝ մարդուս մարմնէն անդադար տա-
քութիւն կը քաշէ. անով կենդանական ջերմու-
թիւնը իր սովորական աստիճանէն վար կ'իջնայ :

Մարդուս մարմնոյն սովորական ջերմութեան
պակսելովը ինչո՞ւ համար առողջութիւնը կը վնա-
սուի :

— Վասն զի արեան շրջանին գուգակշռու-
թիւնը կ'աւրուի. մարմնոյն երեսը պաղելով՝
արիւնը դեպ ի ներքին գործարանները կը քշուի,
անոնք ալ աւելորդ արեամբ լեցուելով նեղութիւն
կը քաշեն :

Ինչէն է որ նոյնպէս չմտիւր մարդ երբոր բրջուած
լաքերուն վրայէն մաքիւնքոշ մը այսինքն անքաց
վերարկու մը հագնի :

— Վասն զի այն վերարկուն ամենեւին ջուր
չծծելով՝ արգելք կը ըլլայ շոգիացման. եւ երբոր
հագուստներուն խոնաւութիւնը շոգիանալ չկա-
րենայ՝ մարմնոյն ջերմութիւնը չպակսիր :

Այս սկզբամբ ջրաբուծութիւնն ալ կը քացա-
տուի :

Ինչէն է որ նաւավարները հարբուխ չեն ըլլար՝
քեպէտ եւ շատ անգամ բոլոր օրը ջրի մէջ են :

— Վասն զի Ա., ծովուն աղը շոգիացման քիչ
մը արգելք կը ըլլայ, եւ տաքութիւնը անոնց մար-
մնէն կամաց կամաց պակսելով՝ առողջութիւննին
չալլայիր :

Բ, ծովուն աղը գրգռիչ զօրութիւն մը ունենա-
լով՝ մարմնոյն մէջի արեան շրջանը կ'անոնի մէջ
կը պահէ :

Երբոր տաք սենեկի մը գետինը պաղ ջուր
սրսկես՝ ինչո՞ւ համար կը պաղի :

— Վասն զի սրսկուած ջուրը սենեկին տաքու-
թենէն շուտ մը շոգի կը դառնայ, եւ որովհետեւ
շոգիացմամբ ջերմութիւնը կը ծծուի, սենեակն ալ
կը պաղի :

Ինչէն է որ փողոցները ջրոտին նէ՝ աւելի զով
կը ըլլան :

— Վասն զի ջրոյն շուտ մը շոգի դառնալովը
ջերմութիւնը կը քաշուի :

Սաստիկ անձրեւէ մը ետքը օդը ինչո՞ւ կը պաղի
ամառ ատեն :

— Վասն զի բրջուած գետինը շոգի դարձնե-
լով իր խոնաւութիւնը՝ տաքութիւնը կը կորսն-
ցնէ, եւ ամէն անգամ որ գետինը պաղի՝ օդն
ալ կը պաղի :

Ինչէն է որ երբոր ձեռքդ տաք ջրով լուանաս՝
կը պաղի :

— Վասն զի ձեռքին երեսն տաք ջուրը շուտ կը շոգիանայ, եւ շատ մը տաքութիւն կ'առնուի կաշիէն :

Ընդհանրապէս ամառն ու աշնան ատեն՝ ծախու կարագին երեսը ինչո՞ւ համար բաց լաքով կը ծածկեն :

— Վասն զի Ա., բաց լաքը չբողուր որ կարագին վրայ արեւ զարնէ ու հալեցընէ .

Բ., բաց լաքին շոգիացմամբ կարագը բարձ ու պինդ կը մնայ :

Ինչո՞ւ համար ձկնափաճառները իրենց ծախելու ձկներուն կողովին վրայ բաց լաք մը կը ձգեն :

— Վասն զի Ա., բաց լաքը չբողուր որ արեւը զարնէ ձկներուն վրայ ու աւրէ գիրենք .

Բ., բաց լաքին շոգիանալովը ձկները բարձ կը պահուին :

Ինչէն է որ ընդհանրապէս անձրեւոտ ամառն ետեւ ցուրտ ձմեռ կը լլայ :

— Վասն զի ամառը եղած շոգիացման շատութենէն՝ գետինն տաքութիւնը շատ պակսած կը լլայ, անով օդն ալ աւելի կը պաղի :

Հնդկաստան տան մէջի սենեակները շատ անգամ իրարմէ բաժնուած են կտաւէ կամ ուրիշ նիւթերէ վարագոյրներով որ ստեպ ստեպ պաղ ջրով կը բրնձեն, ասոր պատճառն ինչ է :

— Վասն զի Ա., կտաւն ու անոր նման լաքերը ջերմութեան համար գեշ հաղորդարար են .

Բ., անոնց վրայ սրակուած ջրոյն շուտ մը շոգի դառնալովը՝ սենեկին մէջի տաքութիւնը 10 կամ 15 աստիճան վար կ'իջնայ :

Ինչէն է որ հիմա Անգղիա աւելի տաք է քան քէ ատենով՝ որ այնչափ շատ ջերմ ալ կը լլար հոն :

— Վասն զի հիմա ջրոտ տեղուանքը չորցուած ու երկիրը լաւ մշակուած է :

Ինչէն է որ երկրի մը ջրոտ տեղուանքն որ չորցընեն՝ տաքութիւնը կը շատնայ :

— Վասն զի երկրին ցամքելովը շոգիացումը կը պակսի, եւ այն ատեն աւելորդ խոնաւութիւնը շոգի դառնալով՝ գետինն տաքութիւնը չպակսի :

Երկրի մը տաքութիւնը մշակութեամբ ինչո՞ւ կ'աւելնայ :

— Վասն զի Ա., ցանկերն ու կարգաւ շարուած ծառատունկերը կը շատնան .

Բ., գետինը աւելի լաւ կը ցամքի .

Գ., ընդարձակ անտառները կը կտրուին :

Ցանկերն ու կարգ կարգ տնկուած ծառերը ինչո՞ւ համար երկրի մը տաքութիւնը կ'աւելցընեն :

— Վասն զի երկիրը հովերուն դէմ կը պաշտպանեն, եւ շոգիացումը կուշացընեն :

Թէ որ ցանկերն ու կարգաւ տնկուած ծառերը երկրին տաքութիւնը կ'աւելցընեն, անտառները ինչո՞ւ համար նոյն երկրին ցուրտը կը սաստկացընեն :

— Վասն զի Ա., անտառները՝ երկրին վրայէն անցնող ամպերը կը բռնեն ու կը խտացընեն .

Բ., չեն բողուր որ գետինը արեւ տեսնէ ու հով առնու .

Գ., անտառներուն գետինը միշտ ծածկուած է երկայն ու բաց խոտերով, փոտած տերեւներով ու քանձր մացառներով .

Դ., մեծամեծ անտառներու մէջ միշտ կը գտնուին խորունկ փոսեր ու ջրոտ եւ ճախճախոտ տեղեր :

ՆԻՆՁ ԵՒ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԲՆՈՒԹԵԱՆ.

Երբոր այգեկութքը կը մըննայ ու լիաբուլիս հնձաններէն զուարթարար զինին տակառներու մէջ կամփոփուի, ետեւէն զիշերուան պահապանի պէս ծանր ծանր քայելով կուգայ աշունը, բնութեան կենդանութիւնը կը տանի, երկրիս հանգէ կըսէ, եւ այնպիսի տխրութիւն կը արիւրէ չորս դին, որ կարծես քէ մէկ մըն ալ յաւիտեան ուրախութիւն ու զուարթութիւն պիտի չտեսնուին : Թանձր մշուշ մը մընուորտը կը պատէ, արեգակն ամպերու մէջէն երբեմն երբեմն կը ելնայ ու կը պահուրտի աներեւոյթ կը լլայ. տկար ճառագայթները տերեւամերկ ծառոց ծայրերուն զարնելով՝ վերջին ողջոյնը կուտան : Սուգ կը մտնէ բնութիւնը, ծաղիկը երեւուն ցօղնոյն վրայ կը բարշամի, տերեւները կը բափրբփին ու անցաւորաց ոտքին տակ կը բաւալին, կը պտուտուին : Ագռաք իրիկուան դէմ վերջալուսի ժամանակ երամովին բլրակներուն վրայ կը բոջրտին, եւ իրենց սրածայն կոիչներովը բնութեան մահը կը գովեն : Իսկ երկինք փոխանակ իր լուսապայծառ աստղերը մեր գլխուն վրայ շողացընելու, տերեւագուրկ ծառոց կմախներուն մէջէն ցուրտ մառախուղ կ'իջեցընէ, որ ճիւղէ ճիւղ իր արտասուաց ոլոռնաձեւ շիքքը մեռած տերեւներուն վրայ կ'արեցընելով՝ մեռեալ բնութեան գերեզմանին վրայ կ'ողբայ :

Այս ընդհանուր տխրութեան վրայ շատ չանցնիր՝ ձմեռը կուգայ. ձիւնը կ'իջնայ եւ մինչեւ մարդուս ոտքին ձայնը կը խափանէ : Մարդս լռեալ դադարեալ երկրիս վրայ ստուերի մը պէս լոկկ մնջիկ կ'անցնի. եւ կը կարծուի քէ ալ ամեն